

ȚESĂTURI DIN ȚÎRNAVE

MARCELA FOCȘA

Fig. 1. Lepedeu de pat înalt, detaliu.

Un teritoriu foarte restrâns, situat la granița dintre Țirnavă și Făgăraș, la vărsarea Homorodului în Olt, a fost obiectul unor investigații recente din partea unui colectiv al Muzeului de artă populară al R.S. România¹.

Satele parcurse sînt următoarele: Paloș, Homorod, Bogata Olteană, Mateiaș, precum și orașul Rupea.

Deși, după Cornel Irimie², satele Mateiaș și Bogata Olteană fac parte din zona Perșanilor, și deci implicit din Țara Oltului, asemănările pe care le prezintă în port și țesături cu satele

situate dincolo de granița Perșanilor — Homorod, Rupea și Paloș — ne îndreptășesc să le considerăm ca făcînd parte din aceeași zonă unitară a răsăritului Țirnavelor, problema zonificării acestui teritoriu, cu multiple contacte și interferențe zonale și etnice fiind încă o problemă deschisă.

În prezentarea de față ne vom ocupa de unele probleme ale țesăturilor de casă, în special de problemele legate de funcționalitatea și valoarea pe care o au pentru conștiința și viața satului și mai puțin de aspectele morfologice și ornamentale.

Chiar de la primele sale contacte cu aceste sate, cercetătorul este impresionat de bogăția

¹ M. Focșă, Gh. Nistorovici, M. Sfetcu, Gh. Anania.

² Cornel Irimie, *Portul popular din zona Perșanilor, Țara Oltului*, Buc., Editura pentru literatură și artă.

țesăturilor existente, bogăție ce rezultă nu numai din diversitatea lor morfologică dar mai ales din marea număr de piese aflate în fiecare gospodărie. Atât zestrea fetelor, reglementată foarte strict, cât și moștenirile succesive permise de la bunici, mame, soacre și mătuși aduc în gospodărie numeroase țesături care la rindul lor sînt transmise mai departe. De aceea într-o viață de om ele nu ajung în genere să fie toate folosite, mai ales cele mai vechi, moștenite de la bunici, care nu mai corespund gustului și model momentului respectiv.

Deși majoritatea țesăturilor nu își găsesc în genere o întrebuințare imediată, fie practică, fie în scop ornamental, prezența acestui surplus corespunde unei alte necesități. Țesăturile numeroase fac parte integrantă din gospodărie, deci din modul de viață obișnuit, reprezentînd o cumulare de valori materiale și spirituale de care oamenii nu se pot lipsi și prin care contribuie la stabilirea unui anumit nivel de civilizație și a unui anumit fațes cultural.

Acest surplus permite transmiterea valorilor de la o generație la alta, asigurînd legătura dintre ele și continuitatea tradițiilor.

Astăzi chiar, deși orașul a pătruns la sate cu formele sale de organizare a interiorului, țesăturile de casă sînt păstrate cu grijă³ pentru a fi date copiilor și nepoților.

Cele mai numeroase țesături sînt, ca peste tot, țesăturile de interior. Prezența în cadrul interiorului a unui pat înalt (boltă, cotărlău) de paradă, cu o alcătuire destul de complicată, necesită numeroase și variate țesături. Predomină țesăturile de pinză — lepedee, fețe de pernă, funduri de străjăc, foi de culme, cirpe de culme — la care se adaugă fețele de masă, merindarele, cirpele de nuntă ori de moarte.

Țesăturile de lînă sînt reprezentate prin « lepedeul prestit » (în carouri alb cu negru) și « lepedeul dristit » (tolul dat la piaș).

Din punct de vedere artistic, ceea ce se impune cu pregnanță este o neobișnuită intensitate și unitate ornamentală. Intensitatea decorului se datorește în special coloritului concentrat și economiei riguroase a structurilor. În ceea ce privește unitatea ornamentală, aceasta se manifestă nu numai în timp, de la o generație la alta, dar și de la o categorie la alta de țesături — lepedee, fețe de masă, cirpe etc. — cu adaptările firești la forma, funcția și dimensiunile țesăturilor respective. Unitatea aceasta ornamentală apare cu atât mai remarcabilă ca feno-

men social și cultural, cu cît cea mai mare parte a populației feminine, în cursul sec. XX a fost în serviciu în orașe pe perioade destul de lungi⁴. Spre deosebire însă de felul cum a evoluat în alte zone creația locală sub influența orașului, în satele cercetate nu s-a infiltrat nimic străin în formele de artă tradiționale, înstrăinarea temporară a oamenilor fiind doar o cale ocolită și trecătoare prin care se putea asigura baza materială necesară menținerii faptului tradițional de cultură. Dacă în evoluția decorului se pot surprinde în timp unele mode, acestea se integrează unui proces de dezvoltare și îmbogățire decorativă în lăuntrul unității stilistice fundamentale, proces care s-a petrecut cam în același fel în toată Transilvania. Astfel, înlocuirea bleu-

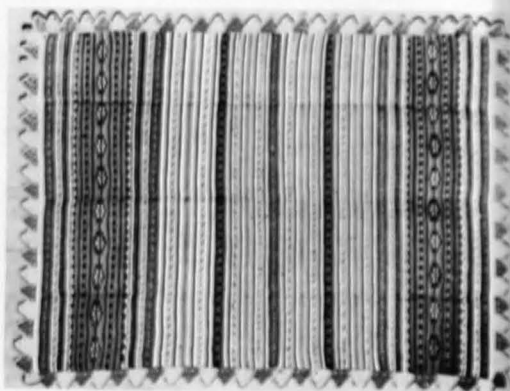

Fig. 2. Cîrpă de nuntă.

marinului din combinația cromatică de bază — roșu, bleumarin și alb, cu negru — și lărgirea spațiilor decorate și colorate în dauna cîmpului alb, reprezintă un fenomen general în Transilvania.

Ca în toată Transilvania, baza sistemului de ornamentare a țesăturilor este învărgarea cu roșu și bleumarin sau negru. Atît din punct de vedere ritmic, cît și al elementelor decorative angajate, învărgarea este un fenomen complex. În genere, varga ca element decorativ, apare de cele mai multe ori sub forma unei asociații de elemente — varga simplă, zimții, boabele trase și motivele alese, « pescuții » (peștișori)⁵, în structuri caracteristice de o mare varietate. La rindul lor, aceste

³ Țesăturile achiziționate au fost lucrate de femei născute între 1860 — 1900. Cu excepția cîrpei de nuntă și de moarte, care se țes și astăzi, celelalte țesături de interior s-au mai lucrat pînă în preajma ultimului război mondial.

⁴ Bucura Surdila, 77 ani, Mateias, fiind în serviciu la București înainte de primul război mondial, cumpăra arnici și bumbac pe care le trimitea mamei sale cu să-i țese zestrea.

⁵ Termenul de « pescuți » — peștișori, este un termen generic folosit pentru motivele alese, cele mai frecvente fiind romboidale.

unități sînt compuse în spațiul decorativ fie după regulile simetriei, fie ale desfășurării ritmice, dispunerea lor în ansamblul decorativ întemeindu-se pe contrastul dintre registrele cu decor concentrat așezate la capete sau pe mijlocul țesăturii și trupul țesăturii decorat cu o mare discreție. Singura țesătură care face excepție este foaia de culme, țesătură lungă, care se întinde pe perete sau se agață la patul înalt și al cărui decor se desfășoară pe toată lungimea.

Prin dominarea roșului, susținut de bleumarin sau negru, în combinație cu albul de bum-bac al cîmpului, chiar după ce cromatica s-a îmbogățit cu verde, albastru, portocaliu, violet — culori cu care sînt executate motivele alese în rost, într-o liniatură subțire — coloritul țesăturilor își păstrează toată forța lor expresivă.

Folosirea cîniei în bătaia trupului țesăturii valorifică cu atât mai mult cromatica țesăturilor prin consistența și culoarea ei gălbuie, de o caldă vibrație.

Funcționalitatea țesăturilor se relevă din multiple împrejurări de viață.

În primul rînd, interiorul. După cum s-a mai spus, cele mai multe țesături sînt țesături de interior; împreună cu mobilierul pictat și ceramica, ele formează un ansamblu original și specific zonei, țesăturile avînd atît funcții utilitare, cît și decorative. Nu este cazul să intrăm în amănunte în privința structurii interiorului. Întîlnim aici interiorul tradițional cu pat înalt — impresionant prin proporțiile și prin alcătuirea sa cu numeroase țesături, fiind punctul de cel mai mare interes artistic și etnografic al interiorului. În componența sa intră: 2 țoluri de lînă, 3—4 lepedee, un străjăc cu capete alese, 8—12 perini și o pînzătură, prinsă lateral.

Dacă în unele sate mai izolate, cum este Mateiașul, interiorul își păstrează organizarea lui tradițională, totuși chiar în satele mai evaluate în care s-a introdus mobilierul de oraș, patul înalt de paradă coexistă sau se întocmește anume în acele împrejurări de importanță deosebită — nuntă, moarte, Anul nou etc. Menținerea acestui element tradițional depășește ca semnificație strictul ornamental, el fiind reprezentativ pentru o anumită normă socială a cărei respectare se impune ca o condiție a integrării individului în colectivitatea sătească.

Importanța sărbătorească ca factor de menținere a formelor tradiționale de cultură și artă se confirmă de altfel nu numai în ceea ce privește țesăturile, dar și portul, portul de sărbătoare fiind de mult în această zonă singura formă a portului tradițional existent.

La nuntă, zestreă obligatorie de țesături este reglementată pînă în cele mai mici amănunte,

fiind o condiție a afirmării sociale a miresei și a familiei sale. Numărul țesăturilor de zestre este impresionant: în genere, 1—2 străjăce, 2 țoluri de lînă, pînă la 12 lepedee, pînă la 12 fețe de masă, 6 perini cu 12 fețe de perină alese și două albe pentru dormit, un val de pînză, 3 lepedee alese pentru patul înalt (informații luate în Bogata Olteană).

Așezarea acestor țesături în carul cu boi care transportă zestreă de la casa miresei pînă la noua locuință, este de asemenea impresionantă prin arta cu care sînt puse în valoare — o adevărată ceremonie, de un efect fără greș asupra privitorilor, în care frumusețea lucrurilor devine o recomandare pentru însușirile miresei și pentru seriozitatea familiei sale.

În cursul desfășurării nunții, țesătura cu rol decorativ sau ritual mai apare și în alte momente. Alimentele pe care cei invitați la nuntă le aduc în dar sînt puse în coșuri sau sînt purtate în mîini, fiind acoperite cu « cîrpa de buburuz » sau « de corfă », țesătură bogat decorată și foarte prețuită de săteni. Cu aceeași cîrpă de buburuz, nunții își șterg simbolic mîinile.

Ceremonialul morții implică în această zonă, ca în toată țara, folosirea unor țesături ornate destinate pe de o parte gătirii mesei pe care va fi așezat sicriul, precum și gătirii sicriului înșuși, pe de alta darurilor obligatorii care se fac în cursul transportării sicriului la mormînt. Masa pe care se așază sicriul este gătită în genere cu un lepedeu, prins de jur împrejurul ei, iar în sicriu se așază sub capul mortului o perină îmbrăcată cu două fețe, astfel încît amîndouă capetele să fie ornate. În timpul procesiunii pînă la groapă, se dăruiesc preotului, groparilor și celor care duc mortul și crucea, cîrpe și prosoape. Un ștergar se prinde și în « mărul de botex » — pom al vieții întruchipat printr-o ramură de arbore așezat la capul mortului, în timp ce « mărul de cununie », așezat în curte, poartă o ie și o cămașă bărbătească (informator — Barbu Elena, 68 ani, Bogata Olteană).

Am căutat să prezentăm aici unele fapte semnificative pentru locul important pe care îl ocupă țesăturile în cadrul culturii materiale și spirituale a acestor sate. Importanța țesăturilor depășește după cum s-a văzut, utilul imediat sau decorativ, funcționalitatea lor fiind împletită cu întreaga viață socială. Iată de ce, în această zonă, păstrare particularităților tradiționale în ornamentarea țesăturilor în formele ei cele mai pure apare ca o afirmare a specificului etnic, nu numai a celui zonal.

* Perinile pentru moarte sînt decorate în culori întunecate, fiind pregătite încă din timpul vieții, ca și cîrpele și prosoapele care se dau în dar.